

РЕСПУБЛИКАМИЗДА АСОСИЙ ВА ТАКРОРИЙ ЭКИН СИФАТИДА СОЯ ЕТИШТИРИШНИНГ ИЛМ-ФАН ҲАМДА АМАЛИЁТ ОЛДИДА ТУРГАН ВАЗИФАЛАРИ

Сайфиева Ю., Султонов М., Мирзаева Ҳ. – ТИҚХММИ магистрантлари

Аннотация

Республикамыз туманларининг тупроқ-иқлим шароитлари сояни ўсиш ва ривожланиши учун мослиги, ҳаво ҳароратининг мўътадиллиги, нам билан етарли микдорда таъминланганлиги билан ажралиб туради. Соя экини республикада янги экин бўлганлиги, соя етиштирувчи хўжалик раҳбарларининг амалий тажрибаси кам эканлиги ва 2018 йилда соядан мўл ва сифатли дон ҳосили олиш, Президентимизнинг соячилик бўйича қабул қилинган қарорларини ижросини таъминлаш мақсадида соя етиштиришда илм фан ҳамда амалиёт олдида турган амал қилиш мақсадга мувофиқ бўлган вазифалар келтирилган.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги фармони билан тасдиқланган 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устивор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясида иқтисодиётни янада ривожлантириш ҳамда либераллаштиришга оид чора-тадбирларни тадбиқ этиш, ҳалқимизнинг фаровонлигини юксалтиришда энг муҳим ҳаётий йўлимиз бўлиб қолмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 14 мартдаги ПҚ-2832-сонли қарори соячиликни ташкил этиш ҳамда 2017 йил 24 июлдаги ПҚ-3144-сонли қарори билан тўлдирилиши, Республикамызда соячиликни ташкил этиш ва ривожлантирилишига асос бўлди.

Соя дунё деҳқончилигида экин майдони ҳажмига кўра, буғдой, шоли, маккажўхоридан кейинги ўринда бўлиб, 122 млн. гектардан ортиқ майдонда етиштирилади. Дунё бўйича соя донидан олинadиган ўсимлик мойи жаҳонда исътемола учун ишлаб чиқариладиган мойнинг 29 фоизини ташкил этади. Соя донида 50 фоизгача оқсил, 25 фоизгача мой бўлганлиги, ундан 400 дан зиёд турли хил озиқ-овқат ва чорва озукаси маҳсулотлари олинади. Шунинг учун ҳам соя энг қимматбаҳо оқсил танқислигини олдини олувчи экин сифатида тан олинган [1].

Республикадан бириктирилган олим ва мутахассислар томонидан ҳар бир вилоят ва туманларда соя экинини жойлаштириш, агротехник тадбирларини ўтказиш бўйича илмий ва амалий семинарлар ўтказилди. Фермер хўжалик раҳбарларига соя етиштириш агротехнологияси бўйича тавсиянома ва агротехник тадбирларни ўтказиш бўйича ҳафталик қўлланма етказиб берилди. Бундан ташқари, —Ўзпахтаёғ| АЖ тизимидаги ҳар бир корхонага соя етиштириш агротехнологияси бўйича республикадан илмий ходимлар бириктирилди.

Соя ўсимлиги илдизидан азот тўпловчи туганакларни ҳосил қилувчи биопрепарат (ризобиучм) ишлаб чиқариш ва етказиб бериш бўйича Ўзбекистон Фанлар академияси Микробиология институти билан ҳамкорликда ишланди.

2018 йил ҳосили учун соя етиштириш бўйича чора-тадбирлар дастури ишлаб чиқилди ва тасдиқлаш учун Вазирлар Маҳкамасига киритилди.

Республикада 2018 йил ҳосили учун 20000 гектар майдонда асосий экин сифатида соя етиштириш белгиланган. Россия федерациясининг Краснодар ўлкасида етиштирилган соя уруғликлари учун танлаб олиш ва саралаш ишларида иштирок этиш учун мутахассислар юборилади.

2018 йилда соя экинини экишда фойдаланиш учун Микробиология институти билан ҳамкорликда 60 млн.сўмлик хомийлик шартномаси асосида илдизда азот йиғувчи туганакларни ҳосил қилувчи (риазот) биопрепаратини ишлаб чиқиш бўйича ишлар олиб бормоқда.

Республикамиз миқёсида асосий ва такрорий майдонларга экилиши тавсия этилган маҳаллий ҳамда хорижий соя навларининг бирламчи уруғчилигини ташкил этиб, шу асосда соя уруғчилиги тизимини яратиш керак. Бунда ҳар бир навларнинг 1-йилги ва 2-йилги кўпайтириш кўчатзорларини илмий тадқиқот институти ва унинг илмий-тажриба станцияларининг дала майдонларида ташкил этиш, уларда етиштирилган юқори авлодли уруғликларни келгусида соянинг элита уруғликларини кўпайтириш билан шуғилланадиган тендер танловлари асосида танлаб олинadиган фермер хўжаликларининг суғориладиган майдонларида соя уруғини етарли миқдорда етиштиришни таъминлаш зарур[2].

2018 йилда соядан мўл ва сифатли дон ҳосили етиштириш бўйича амалга ошириладиган чора-тадбирлар:

-Республикамизнинг тупроқ-иқлим шароитларидан келиб чиққан ҳолда соя навларини илмий асосланган ҳолда тупроқ унумдорлиги яхши балл банитети юқори бўлган, сув таъминоти етарли бўлган ҳудудларга жойлаштириш.

-Худудлар шароитини инобатга олиб, сояни жанубий минтақаларда (Сурхондарё, Қашқадарё вилоятлари) 25 мартдан 15 апрелгача, шимолий минтақаларда (Қорақалпоғистон Республикаси, Хоразм вилояти) 20 апрелдан 1 майгача, марказий минтақаларда (Андижон, Наманган, Фарғона, Тошкент, Сирдарё, Жиззах, Самарқанд, Бухоро, Навоий вилоятлари) 10 апрелдан 25 апрелгача бўлган муддатларда экиш ишларини якунлаш.

-Соя уруғларини экишдан олдин махсус инокулянт уруғдорилагичлар билан ишлов бериш.

-Сояни экишда махсус юқори унумли, пневматик сеялкалардан фойдаланиш, тупроқ иқлим шароитидан келиб чиқиб, соя уруғларини тупроқнинг 3-5 см қатламига тушишни таъминлаш.

-Сояни парвариш қилишда қатор ораларига биринчи ишлов бериш ишларини уруғлар 70-80 фоиз униб чиққанда амалга ошириш, дастлабки озиклантириш ишларини соя униб чиққанидан 25-27 кун ўтгандан сўнг ўтказиш ва енгил суғоришни ташкил этиш, бажарилиши лозим бўлган барча агротехник тадбирларни ўз вақтида ва сифатли ўтказишни таъминлаш;

-Соёда суғориш ишларини бутун амал даври давомида тупроқ ва иқлим шароитига 4-5 март ўтказиш.

-Сояни касаллик ва зараркунандаларига, бегона ўтларга қарши кураш ишларини тизимли ташкил этиш.

-Соя ҳосили умумий ҳосилини 90-95 фоизи пишиб етилганда, донининг намлиги 16 фоизни ташкил этганда ўрим-йиғим ишларига киришиш ҳамда ҳосилни фақат далани ўзида комбайнлар ёрдамида ўриб олишни тизимли ташкил этиш.

9.Республикада сояни етиштириш бўйича фермер хўжаликлари, мутахассислари иштирокида ҳудудий кўргазмали илмий-амалий ўқув семинарларини мунтазам ўтказиб бориш лозим.

Хулоса

Дунё тажрибасидан келиб чиққан ҳолда шуни айтиш керакки, соя экинидан юқори ва сифатли ҳосил олиш учун энг аввало олим ва мутахассисларнинг берган тавсияларига тўла амал қилиш керак. Шунингдек 2018 йилда соя экини экадиган фермер хўжаликлари экиш учун ерни сифатли тайёрлаши, тупроқ-иқлим шароитидан келиб чиқиб тупроқдаги ҳарорат 10-12 даража бўлганда экиш ишларини қисқа муддатларда амалга ошириш, уруғларни соя экишга мосланган пневматик сеялкалар ёрдамида белгиланган чуқурликда (4-5 см) ва меъёрларда экишни ташкил этиш, илм фан ютуқларидан тўла фойдаланган ҳолда агротехник тадбирларни амалга ошириш зарур.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Интернет сайти маълумоти: <https://uz.m.wikipedia>.
2. Сиддиқов Р. И. —Ўзбекистон Республикасида соя экини етиштиришнинг 2017 йилдаги яқунлари- йўл қўйилган камчиликлар ҳамда амалиёт олдида турган вазифалар|| Тошкент 2017.

Илмий раҳбар:

проф. Исаев С.Х.